

УДК 339.1(4)+631.11

КУЗЬМІНОВ М.В.,

аспірант кафедри міжнародного менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»**ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ЕКСПОРТУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ**

Анотація. У статті проаналізовано євроінтеграційний потенціал реструктуризації експорту сільськогосподарської продукції України. Проаналізовано динаміку індексів обсягу сільськогосподарського виробництва та продуктивності праці в Україні. Здійснено компаративний аналіз структури посівних площ сільськогосподарських підприємств ЄС та України. Розраховано та проаналізовано динаміку складової продуктів харчування, напоїв та тютюну в індексі компліментарності торгівлі між Україною та ЄС протягом 2006–2015 рр.

Ключові слова: євроінтеграція, економічний потенціал, сільськогосподарська продукція, компліментарність, ЄС, експорт.

Кузьминов Н.В., аспірант кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

**ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ЭКСПОРТА
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ УКРАИНЫ**

Аннотация. В статье проанализированы евроинтеграционный потенциал реструктуризации экспорта сельскохозяйственной продукции Украины. Проанализирована динамика индексов объема сельскохозяйственного производства и производительности труда в Украине. Осуществлен компаративный анализ структуры посевных площадей сельскохозяйственных предприятий ЕС и Украиной. Рассчитано и проанализирована динамика составляющей продуктов питания, напитков и табака в индексе комплиментарности торговли между Украиной и ЕС в течение 2006-2015 гг.

Ключевые слова: евроинтеграция, экономический потенциал, сельскохозяйственная продукция, комплиментарность, ЕС, экспорт.

Kuzminov M.V., graduate student of International Management of SHEE "Kyiv National Economic University"

**EUROPEAN INTEGRATION POTENTIAL OF RESTRUCTURING OF AGRICULTURAL EXPORTS OF
UKRAINE**

Abstract. The article analyzes the European integration potential of the restructuring of agricultural exports of Ukraine, the dynamics of indices of agricultural production and productivity in Ukraine. The article also provides the comparative analysis of the structure acreage farms EU and Ukraine. Calculated and analyzed the dynamic component of food, beverages, and tobacco index complementarity of trade between Ukraine and the EU during 2006-2015.

Keywords: European integration, economic potential, agricultural products, complementarity, exports, EU.

Актуальність проблеми. У структурі вітчизняного експорту сільськогосподарської продукції переважають сировинні товари з низкою доданою вартістю. Реструктуризація експорту сільськогосподарської продукції України є нагальною потребою зростання валютних надходжень країни. З підписанням Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про Асоціацію між ЄС та Україною) [1] почали діяти автономні торговельні преференції, що сприяли активізації українського експорту сільськогосподарської продукції до ЄС, а з 1 січня 2016 р. розпочалась імплементація глибокої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ГВЗВТ). Залишається дискусійним питання використання позитивного тренду зростання обсягів та вартості експорту сільськогосподарської продукції України до ЄС з метою реструктуризації. Тому дослідження євроінтеграційного потенціалу реструктуризації експорту сільськогосподарської продукції України є актуальним завданням.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика експорту сільськогосподарської продукції України до ЄС широко представлена в наукових публікаціях. Зокрема відмітимо роботи таких вчених, як О.В. Березін та О.Д. Плотник [2], О.Л. Гальцова [3], Л.П. Гальперіна [4; 5], Л.І. Лук'яненко [4], Д.Ф. Крисанов [6], Т.О. Осташко [7], О.Л. Попова [8], В.І. Ткачук [9] та ін. Разом з тим, потребує уваги дослідження євроінтеграційного потенціалу реструктуризації експорту сільськогосподарської продукції України.

Метою статті є дослідження євроінтеграційного потенціалу реструктуризації експорту сільськогосподарської продукції України.

Виклад основного матеріалу. В рамках автономних торговельних преференцій ЄС скасував мита на 83,4% сільгосптоварів та товарів харчової промисловості, а стосовно 15,9% було запроваджено тарифні квоти. з

1 січня 2016 року набула чинності ГВЗВТ, яка передбачає поетапне взаємне відкриття своїх ринків товарів і послуг. Так, згідно ст. 25 Угода про Асоціацію між ЄС та Україною Сторони поступово створюють зону вільної торгівлі протягом перехідного періоду, що не перевищує 10 років починаючи з дати набрання чинності цією Угодою, відповідно до положень цієї Угоди та відповідно до Статті XXIV Генеральної угоди про тарифи та торгівлю 1994 року (далі – ГАТТ-1994) [1]. Розглянемо євроінтеграційний потенціал українського експорту сільськогосподарської продукції до ЄС.

О.В. Березін та О.Д. Плотник визначають економічний потенціал як сукупні можливості суспільства щодо оптимального використання наявних ресурсів у процесі розвитку виробничих відносин з метою задоволення потреб членів суспільства [2, с. 15]. Термін реструктуризація походить в від англ. Restructuration, тобто зміна та відновлення. Реструктуризація експорту сільськогосподарської продукції передбачає товарну диференціацію, збільшення питомої ваги продукції з більшою доданою вартістю.

ЄС здійснює протекціоністську політику відносно зовнішніх ринків продуктів харчування, напоїв та сільськогосподарської сировини. Наприклад, частка продуктів харчування, напоїв та тютюну в сукупному зовнішньому імпорті ЄС-28 незначна і зростає протягом 2006–2015 рр. на 1,3% з 5 до 6,3% [11].

Євроінтеграційний потенціал посилюється після підписання Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною, яка створює можливості завдяки безмитним тарифним квотам на українську сільськогосподарську продукцію. Перевищення квоти не позбавляє можливості експорту до ЄС але зменшує його прибутковість внаслідок застосування відповідних митних тарифів. Суттєво впливає на євроінтеграційний потенціал реструктуризації експорту сільськогосподарської продукції можливість експортувати українську сільськогосподарську продукцію до ЄС впровадження технічних регламентів, систем стандартизації, метрології, акредитації, маркування та етикетування товарів, захисту прав споживачів та інтелектуальної власності робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС. На нашу думку адаптація законодавства України у сфері санітарних та фітосанітарних правил та запровадження відповідної до вимог ЄС системи управління санітарними та фітосанітарними заходами сприятиме підвищенню якості вітчизняної продукції та оптимальному використанню наявних ресурсів для реструктуризації експорту агропродовольчих товарів, напоїв та непродовольчої сільськогосподарської продукції.

Питома вага сільськогосподарського виробництва у ВВП України становила у 2015 р. 14% ВВП [10]. Сільськогосподарське виробництво України у відносних вимірах скоротилось за час, що минув з дати підписання у листопаді 2014 р. політичної частини Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною. Індекси обсягу сільськогосподарського виробництва та продуктивності праці у % до попереднього року скорочувались у 2014-2015 рр. (рис. 1).

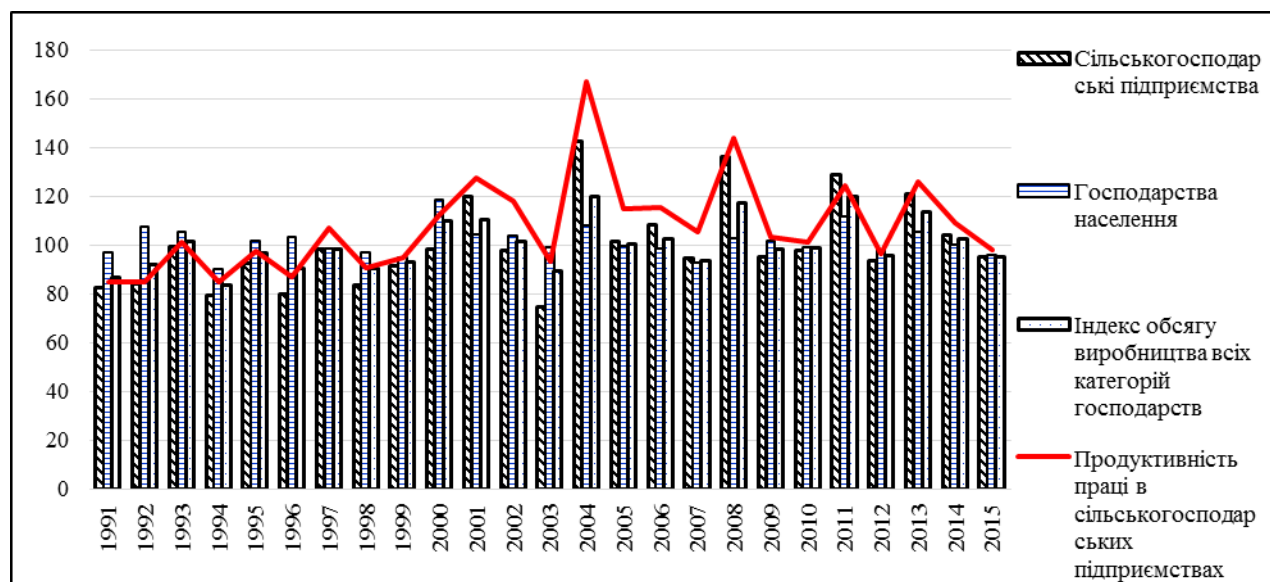

Рис. 1 Динаміка індексів обсягу сільськогосподарського виробництва та продуктивності праці (1991-2015 рр.), % до попереднього року

Джерело: побудовано за даними [13].

Як видно з рис. 1 індекси продуктивності праці перевищували в цей період індекси обсягів виробництва в сільському господарстві. У 2013-2015 рр. індекс обсягу виробництва сільськогосподарських підприємств перевищував відповідний показник господарств населення. На нашу думку, реструктуризація експорту сільськогосподарської продукції до ЄС надасть додаткового стимулу для розвитку різних організаційно-правових форм сільськогосподарського виробництва.

Не дивлячись на зниження світових цін на сировинні товари, ембарго з боку Російської Федерації частка сільськогосподарської продукції в загальній вартості експорту України збільшилась з 2006 р. до майже

41% у 2015 р. та 45% у 2016 р. [13]. Зросла питома вага експорту до ЄС, який став найбільшим торговельним партнером України з більш як 40% зовнішньоторговельного обороту України. Відмітимо, що для ЄС торгівля з Україною не має суттєвого значення. Так, загальний обсяг торгівлі України з ЄС становив у 2015 р. менше 1% (за даними [11]). Перспективи реструктуризації експорту сільськогосподарської продукції України на ринок ЄС пов'язані також з пріоритетами Спільної аграрної політики ЄС. Напрямки удосконалення Спільної аграрної політики ЄС на 2014–2020 рр. полягають в переорієнтації з заходів щодо підтримки ринку на заходи щодо сільського розвитку, побудову екологічної, ефективної та дієвої спільної політики [8, с. 90]. Як зазначає В.І. Ткачук стосовно концепції ведення сільськогосподарської діяльності в ЄС «основним пріоритетом стає знаходження балансу між якісною екологічною політикою та забезпеченням продовольчої безпеки» [10, с. 47], що має наслідки для експорту української сільськогосподарської продукції. Тому великі перспективи має експорт до ЄС непродовольчої сільськогосподарської продукції, зокрема, біоетанолу та біодизелю, паливних та кормових агропелет. Україна має значний потенціал виробництва агропелет з сировини, що є відходами для сільськогосподарського виробництва (лушпиння соняшника, солома зернових) та агропелети з енергетичних рослин. Як зазначають Л.П. Гальперіна та Л.І. Лук'яненко, «перспективними ринками збуту для українських виробників паливних гранул є Німеччина, Швеція, Великобританія та країни Бенілюксу. Аналіз структури експорту біопаливних пелет українськими виробниками дає змогу зробити висновки, що потенціал експортного ринку залишається високим, але є тенденція до його скорочення, внаслідок розвитку виробництва біопаливних пелет в основних країнах-споживачах українського експорту» [4].

Зростання складової сільськогосподарської продукції в індексі компліментарності торгівлі між Україною та ЄС в динаміці за період 2006–2015 рр. свідчить про підвищення євроінтеграційного потенціалу експорту сільськогосподарської продукції. Складова сільськогосподарської продукції в індексі компліментарності торгівлі між Україною та ЄС розраховується за формулою (1):

$$\left| m_{iEU} - x_{iU} \right| / 2 \quad (1)$$

де m_{iEU} - частка товару i в загальному імпорті ЄС (за даними [12]).

x_{iU} - частка експорту i -го товару України (за даними [14]).

Як видно з рис.2, експорт продукції сільського господарства України до ЄС в умовах дії односторонніх торговельних преференцій з боку ЄС з травня 2014 р. та імплементації ГВЗВТ між ЄС та Україною суттєво зріс, хоча і не перевищує відмітки у 2,6% в імпорті цієї групи товарів ЄС-28. Складова продуктів харчування, напоїв та тютюну в індексі компліментарності торгівлі між Україною та ЄС в індексі компліментарності торгівлі між Україною та ЄС зросла у 2012–2013 рр. У 2014 р. цей показник становив 12,2%, коли приріст порівняно з попереднім 2013 р. становив 1,9, а у 2015 р. – 17,3%, приріст порівняно з попереднім 2014 р. був 5,1.

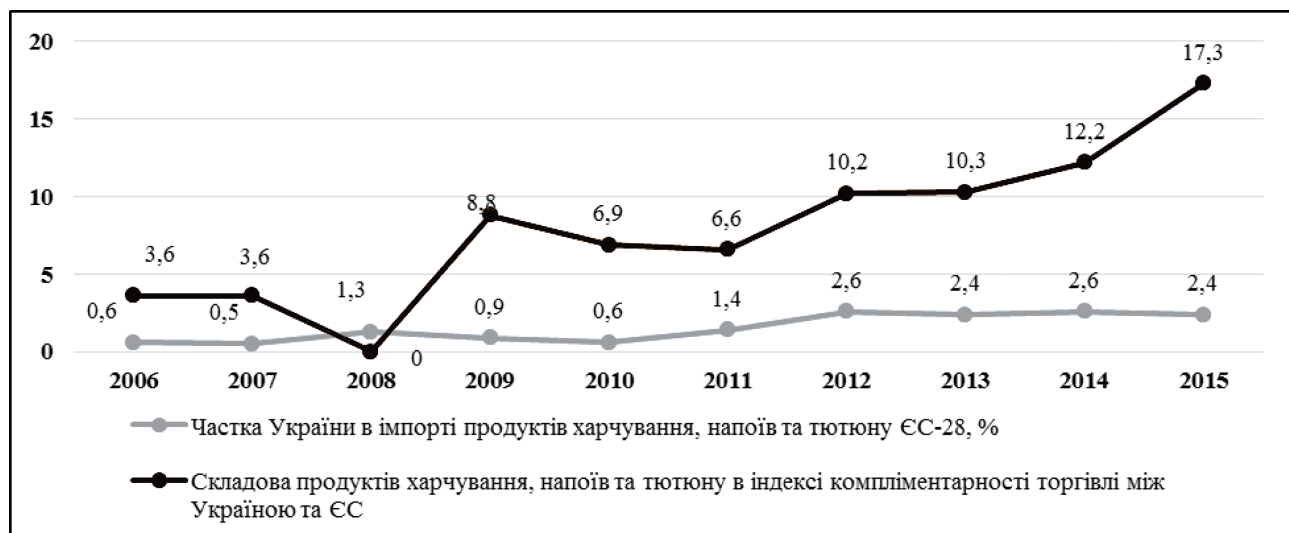

Рис. 2. Складова продуктів харчування, напоїв та тютюну в індексі компліментарності торгівлі між Україною та ЄС (2006-2015 рр.), %

Джерело: складено та розраховано за даними [11] та [13].

Таким чином, компліментарність продуктами харчування, напоями та тютюном між ЄС та Україною зростає однак в структурі експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції до ЄС переважають сировинні товари. Так, у 2014 р. сировинні товари для виробництва харчових та нехарчових сільськогосподарських продуктів «склали 66,4%: 38,5% сільськогосподарського експорту склали зернові, 27,9% – насіння олійних» [7, с. 100].

Розглянемо перспективи реструктуризації вітчизняного експорту сільськогосподарської продукції до ЄС. Прогноз попиту в ЄС на сільськогосподарські продукти [13] дає змогу стверджувати про можливості збільшення експорту сільськогосподарської продукції України на європейський ринок.

В.І. Ткачук на основі компаративного аналізу відповідних показників ЄС та України з 2005 до 2015 р. виявив спільні тенденції в ЄС та Україні. Зокрема, це зменшення частки посівних площ під зерновими та зернобобовими культурами у загальній структурі посівних площ; збільшення частки посівних площ під кормовими та технічними культурами та зменшення поголів'я тварин [9, с. 52]. Зменшення частки посівних площ під зерновими та зернобобовими культурами пов'язано із зростанням продуктивності у цій галузі і в ЄС, і в Україні. Збільшення частки посівних площ під кормовими та технічними культурами обумовлено зростанням попиту на біопаливо, олії, ефірні олії, натуральні тканини тощо.

Суттєво відрізняється структура посівних площ сільськогосподарських підприємств ЄС та України у теперішній час (див. рис. 3).

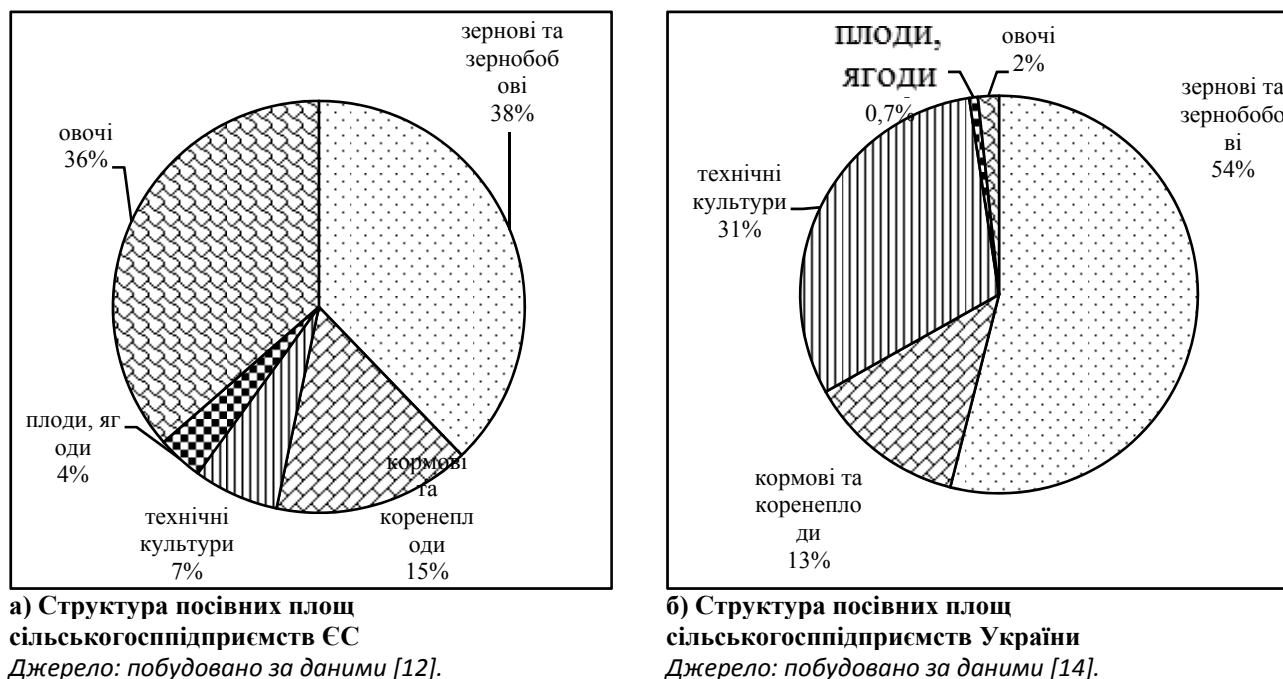

Рис. 3. Структура посівних площ сільськогосподарських підприємств у 2015 р.: а) ЄС; б) України

Джерело: складено та розраховано за даними [11] та [13].

Як видно на рис. 3 в структурі посівних площ сільськогосподарських підприємств ЄС переважають дві позиції – це зернові та овочі, які мають майже однакову питому вагу (38 та 36% відповідно). Тому попит на овочі у ЄС майже повністю забезпечений власним виробництвом. Більше як удвічі меншу питому вагу мають площі кормових та коренеплодів (15%) сільськогосподарських підприємств ЄС. Технічні культури займають в у сільськогосподарських підприємствах 7% площ (рис. 3а). В той час як в Україні більше половини посівних площ сільськогосподарських підприємств займають зернові (54%), на другому місці - технічні культури (31%), на третьому - кормові та коренеплоди (13%). Питома вага овочів складає лише 2%, а плодів та ягод – менше 1% (рис. 3б). Це пов'язано з низькою рентабельністю виробництва у дрібногосподарських господарствах та відсутністю розвиненої інфраструктури зі зберігання цієї продукції. Тому залишається актуальним висновок щодо «пріоритетності сприяння дрібнотоварним виробникам овочів, фруктів і картоплі (оцінка ефективності кредитних умов, компенсації для створення умов зберігання і т.і.) [5, с. 2003].

Як зазначає Т. Осташко «на ринку ЄС перспективи для нарощування обсягів експорту мають соя, макуха (шроти), казеїн, мед, фруктові соки, горіхи, лоза, макаронні і кондитерські вироби» [7, с. 103]. Однак розширення експорту української сільськогосподарської продукції з більш високою доданою вартістю потребує вирішення низки питань впровадження технічних регламентів, систем стандартизації, метрології, акредитації, маркування та етикетування товарів, захисту прав споживачів та інтелектуальної власності робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС, з одного боку, та спрямовані зусилля України в особі всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності щодо формування попиту на вітчизняну сільськогосподарську продукцію в ЄС.

Прийняття Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [14] у 2015 р. стало важливим кроком врегулювання вітчизняних умов та вимог ЄС. Однак процес адаптації вітчизняної нормативно-правової бази та регулювання потребує часу. Про складності процесу досягнення відповідності свідчать незначна кількість українських експортерів у 2016 році. Наприклад, експортерами харчових продуктів тваринного походження до країн ЄС із затвердженими експортними потужностями є 72 підприємства. При цьому, лише 13 вітчизняних експортерів до ЄС в категорії «Молоко та молочні продукти» з 172 підприємств,

zareestrovanih u Reestri zatverdzhених експортних потужностей (наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.02.2016 № 38, zareestrovаний в Міністерстві юстиції України від 12.03.2016 № 381/28511) [15]. Такі низькі показники є сигналом для активізації урядових зусиль щодо сприяння вітчизняному агропромисловому бізнесу у виході на ринки країн ЄС.

Висновки. Реструктуризація експорту сільськогосподарської продукції передбачає компліментарність у двосторонній торгівлі з ЄС; відповідні структурні зрушення у вітчизняному виробництві; формування попиту в ЄС; досягнення вітчизняною продукцією санітарних та фітосанітарних вимог ЄС. Підтверджена вихідна гіпотеза про значний невикористаний євроінтеграційний потенціал реструктуризації експорту сільськогосподарської продукції України. Стимулювання реструктуризації експорту сільськогосподарської продукції України до ЄС сприятиме структурним змінам, модернізації вітчизняного сільськогосподарського виробництва, підвищенню продуктивності праці, безпеки виробництва та якості продукції у агропромисловому комплексі, зростанню доходів сільськогосподарських виробників різних організаційно-правових форм.

Література

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=248387631
2. Березін О.В. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку / О.В. Березін, О.Д. Плотник. – Полтава: Інтер Графіка, 2012. – 221 с.
3. Гальцова О.Л. Сучасний стан експортного потенціалу АПК України / О.Л. Гальцова // Економіка та держава. – 2014. – №3 – С. 12–17.
4. Гальперіна Л.П. Структура експорту біопаливних пелет українськими виробниками [Електронне видання] / Л.П. Гальперіна, Л.І. Лук'яненко // Міжнародні відносини Серія "Економічні науки". □ № 5 (2015). □ Режим доступу до журналу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/2639.
5. Galperina L.P. Main challenges of agriculture of Ukraine in globalization / L.P. Galperina // European Researcher. – 2014. – Vol.(87). – № 11–2 (Eng). –pp. 1996–2004.
6. Крисанов Д. Ф. Оптимізація інтеграційних зв'язків між підприємствами сільського господарства і переробно-харчових галузей в умовах посилення впливу євроінтеграційних процесів / Д.Ф. Крисанов // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. - 2016. - Вип. 11. - С. 137-151. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpuen_2016_11_20
7. Осташко Т.О. Можливості та обмеження експорту сільськогосподарських товарів у зоні тарифних квот ЄС / Т.О. Осташко // Стратегічні пріоритети. – № 1 (38). – 2016. – С. 99–105.
8. Попова О.Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014–2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України / О.Л. Попова // Економіка АПК. – 2013. – №. 12. – С. 89–96.
9. Ткачук В.І. Галузева структура сільськогосподарських підприємств в контексті інтеграції України в Європейський Союз / В.І. Ткачук // Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. - 2016. - № 1. - С. 46-56. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2016_1_7
10. Agriculture, value added (% of GDP) World Bank. World Development Indicators. 01.02.2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?view=chart>.
11. EU28 agri-foodtrade with Ukraine. [Електронний ресурс] /Офіційний сайт Європейської Комісії. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/statistics/outside-eu/2015/ukraine_en.pdf.
12. Medium-term prospects for EU agricultural markets and income 2014–2024. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/medium-term-outlook/index_en.htm
13. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
14. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» Верховна Рада України; від 15.01.2015 № 124-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/124-19>
15. Реєстр затверджених експортних потужностей (наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.02.2016 № 38, zareestrovаний в Міністерстві юстиції України від 12.03.2016 № 381/28511). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vet.gov.ua/node/1423>